

AZ ORSZÁGOS NEMZETI KLUB KIADVÁNYAI
31

POLITIKAI NEMZET NÉPI NEMZET

DR. EGYED ISTVÁN
ELÓADÁSA
AZ ORSZÁGOS NEMZETI KLUBBAN
1939. NOVEMBER 29.ÉN

BUDAPEST, 1939
KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

I.

Gyakran beszélünk nemzeti összetartozásról, nemzeti jellemről, nemzeti hivatásról és öntudatról, nemzetünk jövőjéről. Nemzeti büszkeség tölt el, hogy a magyar nemzethez tartozunk. De ha hirtelen felvetnék azt a kérdést, hogy kikből áll, azaz mi is az a magyar nemzet, nagyon sokan vagy adósak maradnánk a válasszal, vagy csak kétes értékű és nagyon vitatható választ tudnánk adni.

Nincs fogalom talán, amelyet az idők folyamán és különböző viszonyok között annyira eltérően értelmeztek s amellyel annyira visszaéltek volna, mint a *nemzetfogalom*. önkényesen alakították a kifejezés tartalmát s felhasználták politikai célok szolgálatára. Még nagyobb zavart látnunk, ha azokat a vizsgálódásokat nézzük, amelyeket a nemzetfogalomnak a nép, a nemzetiség, a nemzeti kisebbség kifejezésekre való viszonyának szenteltek.

A nemzet szó eredetileg kétségtelenül a közös leszármazást kifejező megjelölés; erre utal, hogy nyelvtanilag a „nemzeni” szóból lett képezve, éppúgy, mint a latin *natio* a *nascere* igéből. Minthogy pedig a közös leszármazás a faj és vér azonosságát igazolja, valamikor a nemzet egybeesett a *fajjal*, vagy legalább közel volt ahhoz.

A nemzetet a maga faji tisztaságában általában nem lehetett soká megőrizni. A beházasodások, összekeveredések megindítottak egy folyamatot, amelyet áthasonulásnak (asszimilációnak) vagy beolvasztásnak szokás nevezni és amely a nemzet körébe sokszor tömegével vont be más-

fajúakat. Bár az áthasonultak átveszik az eredeti faj leglényegesebb faji tulajdonságait és főleg átveszik nyelvét, az ilyen kibővült nemzetet fajilag mégsem lehet többé egységesnek tekinteni, hanem az többé-kevésbé kevert fajjává lesz. A nemzeti összetartozás alapja többé nem kizárólag a közös leszármazás, de inkább a közös *nyelv*. Nyelvében él a nemzet, mondták gyakran és Hosszú időn keresztül a közös nyelvben és irodalomban látták a nemzetfogalomnak leglényegesebb ismérvét.

De ez a nemzetfogalom még mindig szűknek bizonyult, mert kizárta a nemzet tagjai közül az idegen anyanyelvűeket, akik pedig az államon belül a nemzeti életközösség részesei és sokszor az összetartozás meggyőződései hívei voltak. Lassan kialakul, a nemzetnek *politikai* vagy *jogi* fogalma, amely az állam polgárait a jogi köteleken túlmenő erkölcsi kapcsolatokban vonja össze, még pedig tekintet nélkül fajukra és anyanyelvükre, pusztán a közös haza ismérve alapján.

Természetes, hogy ezeket az eddig kialakult nemzetfogalmakat önkényesen használták fel államok és korok, politikusok és írók, hogy alátámasszák törekvéseiket és elméleteiket. Különösen abban az irányban fejlődött ellentét és került szembe két hatalmas irányzat, hogy a nemzetnek inkább faji és nyelvi alapon, vagy inkább politikai és jogi alapon való meghatározása indokolt-e.

Politikai nemzet és *népi nemzet* a nemzetfogalom két külön és egymással ellentétes hajtása; az első inkább a területi, jogi és politikai kapcsolatokra, az utóbbi inkább a faji és nyelvi összetartozásra van alapítva. A két fogalom egyúttal két különböző program, két ütköző irányzat. Melyiket kövessük? Azt a meghatározást-e, amely a világháború előtt Magyarország népeit szerves egységbe tudta összefogni, de amely most szűkké vált nekünk és amelyet könnyen sajátíthatnak ki a saját javukra az utód-

államok; vagy azt a meghatározást-e, amely a magyar faj és nyelv ereje alapján követeli az elszakított véreink visszacsatolását, de feladja a területi integritás gondolatát? Nehéz választút!

Ez a nehéz kérdés volt az elé az értekezlet elé terjesztve, amelyet *Teleki Pál* gróf kezdeményezésére az Erdélyi Férfiak Egyesületében 1938. február 18-án tartottak. Az értekezleten tartott előadásomban, amely azután a *Katolikus Szemle* 1938. júniusi számában meg is jelent, azt a felfogásomat juttattam kifejezésre, hogy a nemzetfogalomnak sem a politikai, sem a népi szellemű meghatározása nem megfelelő; mindkettő irányzatos s ma egyik sem illik a magyar nemzetre. Igyekeztem a nemzetfogalomnak olyan meghatározását adni, amely független faji adottságoktól, területi elhatárolásoktól, felüláll irányzatokon, változó helyzeteken, tudományos szellemű s mégis magyar. Megelégedéssel állapítom meg, hogy többen jutottak — talán mélyebb bölcséleti elgondolások és részletesebb történeti tanulmányok alapján — hasonló eredményre.

A nemzetfogalomnak ma már hatalmas irodalma támadt nálunk s a kérdés a közérdeklődés középpontjába került. Csak röviden utalok két legújabban közzétett nagyobb tanulmányra. Az egyik *Joó Tibor* tollából jelent meg „A magyar nemzeteszme” címmel egy 219 lapos külön kötetben,¹ a másik *Csekey István* szegedi egyetemi tanár műve és „A magyar nemzetfogalom” címmel a *Menyhárt-émlékkönyv* 105-191. lapjain látott napvilágot.² A nemzeti közvélemény megérezte, hogy a nemzetfogalom tekintetében sokáig uralkodó nézet válságba jutott, hogy nemzeti létünk indokoltsága két ellentétes irányzat őrle malomköve közé került, s hogy a kérdés helyes megoldása nemzeti ön-

¹ Franklin-Társulat kiadása, Kultúra és Tudomány c. sorozatban.

² Dolgozatok *Menyhárt Gáspár* egyetemi tanár születésének 70-ik évfordulójára. Szeged, 1938

tudatunk alakítása szempontjából döntő jelentőségű. Ez indokolja, hogy mai előadásom tárgyául ezt a kérdést választottam.

II.

A következőkben a *magyar nemzetfogalom* fejlődését kívánom ismertetni, figyelemmel e fogalom különböző korbeli alakjaira, legkiválóbb íróink és politikusaink által kifejezett válfajaira és a fogalom körül legújabban folytatott tudományos vitákra.

A magyar nemzet történettudósaink megállapítása szerint már a honfoglalás idejében kevert fajú nemzet volt. A különböző eredetű törzseket a Magyar nevű törzs fejének közös fejedelemmé választása hozta szorosabb kapcsolatba, alakította nemzetté. A honfoglalás után részben az itt talált, részben a később bevándorolt idegen fajúakkal való keveredés még csökkentette a fajtisztaságot. Megkülönböztették ugyan a honfoglalók utódait tevő nemeseiket, nemzeteseket, de ez a nemesség nem volt fajilag elzárkózó természetű és házasodások, nemesítések, honfűsítések által folyton bővült és szaporodott. A nemzetfogalomnak *faji* alapra való felépítésére tehát az előfeltételek kezdettől fogva hiányoztak.

De sok századon keresztül hiányoztak a feltételek a fogalomnak *nyelvi* alapon való kifejlődésére is. Hisz a hivatalos nyelv a latin volt, tehát a nemzetet nem a magyar nyelv használata tartotta össze; sőt ellenkezőleg, éppúgy mód volt az idegen nyelvek irodalmának ápolására, mint a magyaréra. Hisz itt jelentek meg a román, szerb irodalom első termékei is.

Szent István hagyta utódainak örökül azt a figyelmeztetést, hogy bánjanak jól az idegenekkel, mert az egy nyelvű ország gyenge és törékeny. Ez a figyelmeztetés volt programmunk s az a nem magyar anyanyelvű népek ré-

szere a legnagyobb szabadságot hozta. A Szent Korona-tan olyan politikai keretet adott, amely a dunavölgyi népek békés együttélését századokra biztosította.

Galeotti írja Mátyás király idejében, hogy amíg más. nemzetek latinul és saját nyelvükön írnak, a magyarok csak latinul.³ Az osztrák *Gustermann* 1816-ban német nyelven közzétett magyar közjogában rosszindulatúlag egyenesen úgy állítja be, hogy Magyarországot épp oly joggal lehetne Tót-, Kún- vagy Németországnak nevezni, hiszen a magyarok (t. i. a Magyar nevű törzsből származók) a honfoglalóknak csak nyolcadát tették és a magyarok Magyarország és Erdély lakosságának az ő idejében is csak negyedét képezik.⁴

Ebben a korszakban a nemzet, nép és ország kifejezés között még nem volt különbség. A lakosság tagjai csak jogállás szempontjából tértek el egymásól, a nemzetiségi különbséghez jogi következmények nem fűződtek. Werbőczy Hármaskönyvében magyarázza a nép és köznép, *populus* és *plebs* közötti különbséget; az előbbi tágabb értelemben az egész nemzet, szűkebb értelemben csak a nemesek, a köznép pedig a nem-nemesek összessége. *Rosenmann* Magyarország közjoga című, 1791-ben írt latin nyelvű munkájában tárgyalja, hogy az ország lakosai vagy bennszülöttek, vagy idegenek, utóbbiak megint vagy megkapták a magyar polgárjogot (indigenátust), vagy nem; úgy a bennszülöttek, mint az indigénák háromféle nemzeti-ségűek: magyarok, németek és szlávok. Király és nemeség egy politikai testet alkot: „Regni Hungariáé corpus politicum”;⁵ itt tehát már megjelenik a „politikai” kifejezés, mint a nemzet minden tagját összetartó fogalom.

³ *Sándorfy*: Törvényalkotásunk hőskora. 282. 1.

⁴ *Gustermann*, Anton Wilhelm: Ungarisches Staatsrecht, I. B. 190-191. 1.

⁵ *Rosenmann*, Stephanus: *lus publicum Regni Hungariae*, 1791. 31.1.

A magyar nyelv és ezzel a magyar nemzetiségűek kiváltságos helyzetének biztosítására 1791-től kezdve tesz lépéseket a törvényhozás. Először a magyar nyelv iskolai tanítása, majd a latinnal párhuzamos elfogadása, a Nemzeti Múzeum és a Magyar Tudós Társaság felállítása, végül a magyar nyelvnek a közoktatás, a közigazgatás, bíraskodás és törvényhozás kizárólagos hivatalos nyelvivé tétele ennek a küzdelemnek főbb állomásai. Az 1791, 1792, 1805, 1827, 1830, 1836, 1840 és 1844 években alkotott törvények az eddigi nyelvileg közömbös államot nyelvi szempontból fokozatosan magyar nemzeti állammá alakították át. De a magyarság nemzeti feléledésével egyidőben természetesen megindult nemzetiségeink öntudatra ébredése is és az ellentétet a magyar nyelv jogainak biztosítása mind erősebben szította. így *a felébredő magyar nacionalizmus előmozdította az addig zavartalan nemzetegység meglazulását*, a Szent István-féle nemzetfogalom megerősítését. A nemzeti öntudat ettől az időtől a magyar nyelv feltétlen érvényesítésében látta jövő sorsunk zálogát s nem vette észre, hogy ez az imperialista nemzeti politika részekre képes szaggatni a magyar nemzet századokon át egységes testét s kockáztathatja magának a magyar államnak sorsát.

A magyar nemzeti ébredésnek a nemzetiségekre való hatása nem kerülte el a nagy *Széchenyi* figyelmét, azért a harmincas évek második felében írott (de csak 1858-ban közzétett) munkájában: a *Hunniá-ban* egyenesen a nemzetiségekhez fordul s azoktól kér megértést a magyarság törekvéseihez. Azzal érvel, hogy hazánk nem magyar népei-nek meg van a törzsöke a határokon kívül, ott tehát örködnek sorsuk felett; a magyarnak nincs rokona sehol a világon. A nemzetiségeknek „igazi hazájuk künn van” és így fennmaradásuk záloga bizonyos; a magyarság elleni támadással tehát nem létüket védelmezik, hanem meg akarnak

semmisíteni egy nemzetet, amely csak ezen a földön virulhat. A magyarság szabadszerkezetű alkotmányával és szabad intézményeivel kellemesebb otthont ad a nem magyar lakosság számára, mint amilyent bármely más zászló jelentene. „Csak mi képezhetjük Magyarországnak azt a középítő pontját, amely körül” a nemzetiségek seregkelhetnek; közös érdek tehát a kézfogás. Minden nemzetiség maradjon hű származásához és nyelvéhez és a maga külön sajátjaiban szolgálja a közös hont. „Egyesüljetez tehát, Hunnia minden nemzetei, a magyar géniusz szárnyai alatt!”⁶ Széchenyinek e megrendítő szózata a nemzetiségekhez egyúttal nagyszabású nemzetiségi programm.

Széchenyi munkáiban különben a nép, nemzetiség és nemzet kifejezések ugyanazzal az értelemmel vegyesen vannak használva úgy a magyar, mint a többi népre. A magyarságot ismételten csak népnek nevezi és egyik leghatalmasabb munkája címében „Kelet népé”-nek mondja. Mint összefoglaló elnevezés, inkább az ország, haza, hon, Hunnia stb. kifejezések szerepelnek. Ebben a korban a „nemzet” és „nemzetiség” szavak még nem nyertek elkülönített értelmet; erre talán legjellemzőbb, hogy Récsi Emilnek 1861-ben megjelent, „Magyarország közjoga” című munkája „A nemzetiség” című szakaszban a magyar nyelv jogaira vonatkozó szabályokat ismerteti.⁷

Nem lehet csodálni, hogy ha a fogalmak teljesen világos elhatárolását és a kifejezések következetes használatát nem találjuk meg még egyik legnagyobb nemzetiségi politikusunk: *Eötvös* József báró írásaiban sem. Ő a nemzetiségi gondolatot a szabadság és egyenlőség mellett a kor vezéreszméi közé sorolja és „A XIX. század uralkodó eszméi” című nagyszabású művének tengelyévé teszi.

⁶ *Fekete-Varadi*: Széchenyi tanításai. 255-270. 1.

⁷ *Récsi* Emil: Magyarország közjoga, amint 1848-ig s 1848-ban fennállott. 432-437. 1.

Eötvös szerint: „E szó: nemzet, hol az állam, hol a nyelv vagy faj közösségét jelenti; és a nemzetiség nevében majd előbb különvált néprészek egyéolvasztása, majd idegen elemek kiküszöbölése vagy átidomítása, majd csak egyenjogúság, majd uralkodás követeltetik.”⁸ Ennek a zűrzavarnak oka, hogy a nemzetiségi eszmét inkább mint érzelmet ismerjük és külső megnyilvánulását az egyes népeknek abban a törekvésében látjuk, amellyel mindenikök ama helyzet elfoglalása után fárad, amelyre magát múltjánál, nagyságánál vagy más tulajdonságánál fogva jogosított-nak véli. A nemzeti érzelem alapja az a meggyőződés, hogy bizonyos nép szellemi vagy erkölcsi tekintetben másoknál magasabban áll és ezeket a tulajdonságokat vagy a múltban tüntette ki, vagy hivatva van arra, hogy azokat a jövőben bebizonyítsa, tehát a néphez tartozni dicsőség.

Ha a nemzetiségi jogosultság alatt az egyén személyes szabadságának elismerését értik, akkor ez Eötvös szerint nem veszélyezteti az államok fennállását. De mást is értenek nemzetiségi jogosultság alatt, nevezetesen nem az egyén, de a nemzetiség jogait. Ebben az esetben azonban az eszme ellentétben áll a szabadság és egyenlőség fogalmával, minthogy a nemzetiség a nyelvbéli különbséget külön jogosultság forrása gyanánt tekinti. A nemzetiség külön jogosultsági igénye az állam mostani szervezete mellett nem is érvényesülhet; az államhatalom csak egy nemzeti-ség igényeit elégítheti ki. Minél nagyobb a szabadság, a többség annál kíméletlenebb lesz a kisebbségekkel szemben és épp nemzeti törekvések idején hatalmát a kisebbségek elnyomására fogja felhasználni.

A nemzetiségi határ nem felel meg az államhatároknak, sőt Európának nemzetiségek szerinti felosztása lehetetlen is, mert a különböző nyelvek tarka vegyülete mellett egyet-

⁸ 2. kiadás. I. kötet, 53. 1. 1870.

len államot nem lehetne jól kikerekíteni; de azonfelül a nemzeti egyéniség öntudata nemcsak a nyelvi azonosságon, de a múlt közös emlékein is alapul s a nyelvi igény és történeti jog gyakran eltér. Az államnak feladatai megvalósítására egységre van szüksége; ameddig tehát az állam hatalma terjed, nem lehet szó a nemzetiségek külön jogosultságáról. A nemzetiségi igények kielégítésére az önkormányzat ad módot; a községeknek adott ez a jog, hogy nyelvkülönbségüket fenntarthassák, az államtól a nemzetiségi veszély elhárítja. Hogy az állam erősebb lenne, ha csupán egy népességből állana és azt egészen magiba foglalná, az Eötvös szerint kétséget nem szenved. De szintúgy bizonyos szerinte, hogy az ily viszonyok az államokat még inkább elidegenítenék egymástól, teljes elzárkózás és soha nem szűnő harc lenne, minthogy az erősebb államok közt alig lenne érintkezési pont.

Eötvös bámulatos bölcseséggel és előrelátással megírt nemzetiségi tanát sokan támadták; a magyarság akkori elnyomott helyzetére tekintettel szűknek tartották a nemzetiségi jogosultságnak általa elismert tartalmát. Eötvös tana a kritikusok szerint a népeket megsemmisülésbe viszi, lehetetlenné teszi államok keletkezését; felhívták a figyelmet arra, hogy nem minden nemzeti törekvés azonos és hogy a tartományi önállóság a magyarságnak nem elég.⁹ Eötvös elgondolása mégis alapja lett az első magyar nemzetiségi törvénynek.

Vegyesen használja a nemzet és nemzetiség szavakat *Kossuth* Lajos is. Szerinte a nemzetiséget nem a nyelv teszi, de a hagyományoknak és intézményeknek, jogoknak és kötelességeknek, a törvényeknek és szabadságnak közösége, összpontosítás mellett az államban az egyik nemzet

⁹ *Kemény* Gábor báró: A nemzetek fejlődéséről, 1856. és *Mocsáry* Lajos: Nemzetiség 1858.

fölébe emelkedik a másiknak; „ahol azonban, mint nálunk, a municipális intézmények szelleme oly hatalmas és a nemzeti jellem történeti fejlődésénél fogva minden összpontosításnak elleneszegül, én semmi alapot nem látok arra, miért ne élhetnének ott a különböző nemzetiségek teljes jogegyenlőségben egymás mellett anélkül, hogy az államegység megbomlanék.”¹⁰

A nemzet-fogalom világos jogi meghatározása *Deák* Ferenc jogászi elméjének maradt fenntartva. *Deák* — aki már korábban síkra szállt a nemzetiségek érdekében — nem tartotta kielégítőnek a nemzetiségi törvényjavaslatnak *Eötvös* által készített szövegét, új szöveget készített s ez került be az 1868 : XLIV. törvénycikkbe. E törvénycikk bevezető szavai:

„Minthogy Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja;

minthogy továbbá ezen egyenjogúság egyedül az országban divatozó többféle nyelvek hivatalos használatára nézve és csak annyiban eshetik külön szabályok alá, amennyiben ezt az ország egysége, a kormányzat és közigazgatás gyakorlati lehetősége s az igazság pontos kiszolgáltatása szükségessé teszik;

a honpolgárok teljes egyenjogúsága minden egyéb viszonyokat illetőleg épségben maradván, a különféle nyelvek hivatalos használatára nézve a következő szabályok fognak zsinórmértékül szolgálni:”

Ugyancsak *Deáknak* lehet tulajdonítani az 1868 : XXX. törvénycikk szerzőségét annyiban, hogy annak 59. §-a

¹⁰ *Niklai* Péter: *Kossuth Lajos tanítása.* 86-89. 1.

Horvát-Szlavonországokat külön territóriummal bíró politikai nemzetnek ismeri el.

Az 1868 : XXX. és XLIV. törvénycikkekben a törvényhozás hivatalosan állást foglalt a „nemzet” kifejezés politikai értelmű meghatározása mellett. Hogy ezt a hivatalos nemzetfogalmat a nemzet kifejezésnek a különben elterjedt népi értelmezésével ne lehessen összetéveszteni, a közéletben általában szokássá vált a „politikai nemzet” kifejezés. Abban igaza van *Conchának*, hogy ez a kifejezés pleonazmus, mert a politikai létre nem emelkedett nép nem nemzet;¹¹ minthogy azonban általános szokás a nemzet kifejezést más értelemben is használni (mikor pl. annak nyelvről, irodalmáról, művészetéről, stb. beszélünk), a politikai nemzet kifejezés félreértéseket mégis eloszlathat.

Concha különböztette meg legvilágosabban a nép, a nemzet és nemzetiség fogalmát. Szerinte a nép az embernek sajátos megjelenése benső kapcsokkal összefűzött egyéncsoportokban, mely sajátságoknak öntudatos vagy öntudatlan, erős vagy gyenge, az emberiségre értékes vagy értéktelen volta szerint marad a nép nép, vagy emelkedik nemzetté. Nép és nemzet ezek szerint folyó, mozgó jelenségei az emberiség életének. A népek lesznek nemzetek, nemzetek visszaesnek a népi sorba. Országló, nemzeti létre oly népeknek van joguk, amelyeknek országló ereje, ellenállhatatlan hatalma van. Nem a vérségi kapocs és nem a nyelvegység a lényeges a nemzeti létre; a lényeg az ember sajátossága, értékessége, öntudata és külső ereje. A nemzet egy az öntudattal, önirányzó erős akarattal, országlással, állammal. Ahol egy nép más népeket szellemi vezetése alá hozni bír, az oly összetételű államban az állam jellegét a vezető néptől nyeri.

¹¹*Concha* Győző: Politika, I. kötet, 2. kiadás, 1907. 72-74. 1.

Közismert, hogy a világháború előtt Magyarországon a nemzetiségi politikára nézve két irányzat érvényesült. Amiképen a hatvanhetes és negyvennyolcas kérdés tekintetében, továbbá az államosítás és autonómia viszonyára nem tudott határozott állásfoglalás kialakulni, úgy nem alakult ki egységes meggyőződés a nemzetiségi kérdés kezelésére sem. Eötvös és Deák mérsékelt irányzatával szemben csakhamar érvényesült egy imperialista irányzat is (Tisza Kálmán, Bánffy Dezső, stb.). A helyzetet bonyolította, hogy a nemzet nagy része a nemzetiségi kérdést is az Ausztriához való viszony szempontjából nézte és szeretete volna, ha Ausztriával szemben egy nyelvében és szellemében egységes magyar nemzet lett volna állítható.

Nincs itt helyünk arra, hogy foglalkozzunk a háború előtti nemzetiségi politika jelenségeivel és hibáival.¹² Mégis jellemzésül ideiktatjuk *Tisza* Istvánnak érdekes sorait: „A 9-10 millió magyarnak először is úrrá kell lennie saját hazájában. Egyesítenie, politikailag irányítania, az államéletébe beolvasztania kell e hazának majdnem oly számos nem magyar ajkú polgárait, hogy mint egységes politikai nemzet irányító befolyást gyakorolhasson egy 40 millió lakossal bíró nagyhatalom politikájára.” Tisza szerint nekünk kérlelhetetlen szigorral és következetességgel kell ragaszkodnunk a magyar állam nemzeti jellegéhez és a politikai magyar nemzet egységéhez; baráti kezét csak annak nyújthatunk, aki a magyar politikai nemzet tagjának érzi magát. De viszont ezekkel szemben el kell mennünk az engedékenység végső határáig; nem szabad rossz néven vennünk, ha ragaszkodnak nyelvükhöz, vallásukhoz és kultúrájukhoz; meg kell előttük nyitni az érvényesülés útját, hogy elnyomottaknak sohasem érezhessék magukat. Az

¹² L. szerző tanulmányát: A nemzetiségi kisebbségek kérdése. *Magyar Kultúra*. 1922. szeptember. 513-521. 1.

igazi testvériség álláspontján kell velük szemben viselkednünk, gondolkodnunk és éreznünk.¹³

Amiképen nem bocsátkozhatunk a háború előtti nemzetiségi politika részletesebb tárgyalásába, aképen nem kívánunk foglalkozni azokkal a munkákkal sem, amelyek a háború után bírálják és jórészben gáncsolják a háború előtti határozatlanságot. Ennek a visszanező bírálatnak ma már úgy sincs jelentősége. Az kétségtelen, hogy a követett nemzetiségi politika nem vált be; erősen kétséges azonban, hogy más irányzat érvényesülése jobb eredményeket tudott volna-e biztosítani. A múlttal ma már csak a tanulságok kedvéért érdemes foglalkozni és ebből a szempontból szükségesnek látszik olyan nemzetiségi felfogásnak a kialakítása, amely a jövőben biztos útmutatást ad; és ennek a felfogásnak a kialakítására nem szabad csupán az ország jelenlegi megcsonkított helyzetét kiindulópontul választani.

Hogy a világháború előtti nemzetiségi politikát revideálni kell, azt már 1926-ban megállapította *Apponyi* Albert gróf. Szerinte úgy az Eötvös, mint a Bánffy-féle politika egyetértett abban, hogy a nem magyar ajkúaknak csak egyéni jogokat lehet biztosítani, de elvetették a nemzetiségnek, mint közjogi testületnek elismerését. A két irány között különbség csak a nemzetiségi szabadság korlátainak megvonásában, lojálisabb vagy kevésbé lojális keresztülvitelében volt. *Apponyi* szerint ma nem szabad többé elutasítani az egyfajtahoz tartozók bizonyos egységének elismerését és nem zárkozhatunk el mereven bizonyos területi önkormányzatok követelménye előtt sem ott, ahol erre a geográfiai összefüggések alapot nyújtanak. A földrajzilag és gazdaságilag összefüggő régi magyar területen, a

^B *Tisza* István: A helyzetről. Kiadta „Az Újság” szerkesztősége, 22. 1.; Nemzeti politika (gróf *Tisza* Istvánnak 1910. telén elmondott beszédei). 50. és 51. 1.

szabadság atmoszférájában a magyar kultúra fölénye lesz az összekötő kapocs, amely az állam egységét és magyar jellegét megóvjá.¹⁴

Az 1868. évi törvények szóhasználatát a magyar jog egy félévszázadig tartotta meg. 1918-ban a nemzetiség kifejezést hivatalosan is a nemzeti kisebbség kifejezése váltotta fel. Ez fordul már elő a 4044/1919. M. E. sz. rendeletben, azután az 1920 :1. t.-c. 6. §-ában, amely a nemzeti kisebbségek részére külön miniszteri állást szervez. Habár a páriszkörnyéki békeszerződések inkább az állampolgárok között mutatkozó faji, nyelvi és vallási különbségekről beszélnek és a kisebbségi jogok mértékére sem haladják meg d mi régi nemzetiségi jogszabályainkat (1921 : XXXIII. t.-c. 54-60. cikkek), törvényhozásunk mégis indokoltnak tartotta a „nemzeti kisebbség” kifejezés elfogadását és ezzel a nemzetiségnek nemzeti rangra emelését. Amíg a nemzetiség kifejezés inkább a nyelvi különbségre utal, a nemzeti kisebbség elnevezés a nemzetfogalom kialakításánál számbajövő egyéb körülményekkel is számol. Az új terminológia természetesen még jobban összezavarta a fogalmakat.

A világháború után a nemzet kifejezésnek olyan értelmezése indul el hódító útjára, amely ezt a fogalmat ismét egy kezdetlegesebb fejlődési fokra: a fajisághoz, illetőleg népiséghez akarja visszavinni. Amíg a háború előtt a nemzet szó nálunk inkább politikai és jogi fogalom volt és ilyen módon összetartotta az állam területén élő népeket nemzetiségükre tekintet nélkül, a háború után német hatásra kifejlődik és hódítani indul a nemzetnek a népiséggel azonosított fogalma. A nemzet e felfogás szerint az az ember-

¹⁴ A nemzetiségi kérdés múltja és jövője Magyarországon. A Pesti Szent Imre Kollégiumi Kör díszgyűlésén 1926. március 25-én tartott előadás.

tömeg, amelyet a határokon túl is összetart a közös faj, a közös nyelv és irodalom. A közös haza fogalma tehát háttérbe szorul, a földrajzi határok elenyésznek, s a nemzet mint eszmei egység köti össze az egy fajhoz tartozókat, az egy nyelvet beszélőket. Amíg a régi nemzetfogalom a nemzetet területi, statikus alakjában fogja meg, az új fogalom eszmei, dinamikus egységgé teszi. A nemzet fogalomnak ezt az átalakulását nagyon szépen ismerteti *Ottlik* László 1930-ban megjelent tanulmányában.¹⁵

A nemzetfogalom tisztázása szempontjából érdemes még megemlíteni azt a vitát, amely 1934-ben *Asztalos* Miklós és *Szekfü* Gyula között keletkezett. *Asztalos* szerint nálunk a nemzet kifejezésnek francia felfogása hódított, amely felfogás a nemzetet az állammal kapcsolja össze. Az ellenkező felfogás a német, amely a nemzetet a népiséggel tartja egynek; ez a felfogás ott hódít, ahol a nemzetnek nincs meg a lehetősége az állami létre. *Asztalos* erősen hibáztatja a háború előtti nemzetiségi politikát, mert az elhanyagolta a magyarság megerősítését és mit sem tett a nemzetiségek beolvasztására.¹⁶

Szekfü Gyula: „Népiség, nemzet és állam” című tanulmányában rámutat az *Asztalos* gondolatmenetébe csúszott ellentétre, mikor a népiségfogalom alapjára helyezkedve kifogásolja a háború előtti kisebbségi politikánkat. *Szekfü* szerint a népiségfogalom elfogadásával lemondanánk multunkról és jövőnkéről, lemondanánk arról a magyar államról, amely békésen fogott össze a magyarral annyi más nemzetiséget; nekünk nem szabad német mintára a népre alapítani az államot, hanem folytatni kell Eötvös és Deák liberális politikáját. Helyesen mutatja ki *Szekfü*, hogy mindkét nemzetfogalom tulajdonképpen hatalmi mechanizmus

¹⁵ *Ottlik* László: Nemzet és nemzetiség. Lugoj, 1930. 30. I.

¹⁶ *Asztalos* Miklós: A nemzetiségek története Magyarországon, 1934.

az illető nép számára; a franciás nemzetfogalom egyenest követeli a más népek beolvasztását, a német fogalom kizárja a nemzettestből az idegent, viszont bevonja az idegenben élő németeket. Utóbbi fogalommeghatározás tehát teljesen a mai németség testére van szabva, de nekünk használhatatlan.¹⁷

III.

A jogszabályok idézett helyei, valamint az ismertetett vélemények mutatják, hogy a nemzet-kifejezés értelme az idők folyamán milyen változásokon ment át és hogy ezt a kifejezést mennyire igyekeztek politikai programmok szolgálatába állítani. Ahogy valamely nemzetnek alkalmi érdeke kívánta, úgy vonták meg a nemzetfogalom körét. Majd a területi elemet és a jogi kapcsolatot vették kiindulóponttúl és azt vitatták, hogy az egységes államterületen politikai közösségben élő népek egy nemzetet alkotnak; majd a vérségi és nyelvi kapocs szolgált kiindulópontul és azt vitatták, hogy ezt a természetes összetartó erőt semmiféle területi beosztás és mesterséges határvonal nem tudja ellensúlyozni.

Természetesen nagyon nehéz a két fogalommeghatározás között igazságot tenni. Mind a kettő irányzatot követ, politikai programmot jelent. Egyik sem indul ki a szónak magasabb politikai szempontból tárgyilagosan felfogott értelméből, hanem a helyzet követelményei szerint állapítja meg és a változó követelmények szerint módosítja a fogalom tartalmát.

Nemzeti érdekeink szempontjából egyik fogalommeghatározás sem vezet kielégítő eredményre. Mi nem fogadjuk el a politikai határokat a nemzetfogalom kialakítá-

¹⁷ *Szekfü* Gyula: Népiség, nemzet és állam. Magyar Szemle, 1934. szeptember.

sánál irányadóul; egyrészt ezek a határok ránk nézve ezidő szerint rendkívül kedvezőtlenek, másrészt a nemzetfogalom politikai értelmű meghatározása csak az utódállamok egysegősítő törekvéseit támasztaná alá. Mi hisszük és valljuk, hogy mesterséges határok a nemzetfogalom elhatározásánál nem lehetnek döntő jelentőségűek. De nem fogadhatjuk el a népnemzet fogalommeghatározást sem. Ez nemcsak azért veszélyes, mert a germán hatalmi törekvéseket erősíti a Duna-völgyében, de lehetetlenné tenné nem magyar területeknek hozzánk való visszacsatolását. Mi a nemzet meghatározásánál sohasem helyezkedtünk faji és nyelvi alapra; hisz ez a mi nemzetiségi viszonyaink között lehetetlen is lett volna; a legnagyobb hiba lenne erre az alapra helyezkedni ma, amikor a területi integritás gondolatának kell uralkodnia a közéletünkön.

Az ismerteti két nemzetfogalomnak elfogadását azonban nemcsak azért kell mellőznünk, mert egyik sem felel meg nemzeti politikánk irányának; hanem sokkal inkább azért, mert mind a két nemzetfogalom tendenciózus, politikai célokat szolgáló, holott helyesen csak olyan nemzetfogalmat tehetünk magunkévá, amely magasabb elvi alapokon épül, amely nem módosul változó idők követelményei szerint, — olyan nemzetfogalmat, amely a magyarság igényeinek minden időben és minden körülmények között megfelel.

Mindig vallottuk és tanítottuk, hogy a nemzet meghatározását nem lehet sem pusztán a területi, sem pusztán a faji és nyelvi összetartozásra alapítani. Méltán vetődik fel akkor a gondolat, hogy mi teszi akkor a nemzetet? Természetesen e nemzet kialakításánál az állami határoknak, a faji és nyelvi kapcsolatoknak is van jelentőségük; de azonfelül jelentőségük van más olyan nehezen meghatározható körülményeknek is, amelyek a nemzetté alakulásnak jelentékeny tényezői. Évszázadokon keresztül folyó békés

együttélés, földrajzi természetes egység, közös természetes határok, gazdasági egymásrautaltság, hasonló vérmérséklet, egyező szokások és törvények, azonos történelmi múlt és közös kultúra, és ezekkel együtt még sok más körülmény lehet alkalmas arra, hogy az emberek bizonyos csoportjában kifejllessze *az összetartozásnak azt a tudatos helyzetét*, amely nemzetinek minősül.¹⁸

Mikor mi a háború előtti politikai nemzetről beszélünk, habár ennek a politikai nemzetnek a kereteit akkor a magyar állam kiterjedése adta meg, sohasem gondoltunk arra, hogy csak területi összetartozandóságról, csak közös állampolgárságról lenne szó. Ennek a fogalomnak egy bensőbb *erkölcsi tartalmat* akartunk adni és abban a meggyőződésben voltunk, hogy ebben a politikai nemzetben *közös lelkiesség* él, amely lelkiiséget nem a határok determinálnak és amely nem szorítkozik az azonos fajúakra és anyanyelvűekre.^{18,1}

Joó Tibor szerint is a nemzetfogalom egyedül a kultúra, az erkölcsi és szellemi élet területére tartozik. A nemzet az emberi élet tartalmának ad formát, amely sokak testvérévé tesz bennünket. A nemzet hagyományaiban, tagjai szellemében él. Nem természeti közösség, mert nem a faj és a vér tartja össze és nem politikai közösség, mert nem a hatalom tartja össze, hanem a történet alakítja és a szellem tarja fenn. A nemzetet öntudatosság jellemzi, történeti sorsközösségben áll, amelyet öntudatosan vállal. A nemzethez tartozás feladat, hivatástudat, szellemiség. Nincse-

¹⁷ Szerző így határozta meg a nemzetfogalmat 1927-ben a Kőzjogi alapismeretek c. mű első kiadásában (8. 1.) és 1930-ban a Kisebbségi kérdés c. tanulmányában (11. 1.).

¹⁸ 1930-ban írtam: „nem volt nemzetiségi állam a világháború előtt sem Magyarország, amelynek területén a társországokat nem számítva egy évezred folyamán egy egységes nemzeti lélek alakult ki.” (A kisebbségi kérdés 11-12. 11.)

nek objektív jegyei, az kiválasztottság és kegyelem. Ez a nemzetfogalom nem rekeszt ki senkit; aszerint a nemzet nem uralkodni és nem asszimilálni akar, hanem kormányozni.¹⁹

Csekey István sorra veszi az idők folyamán jelentkező különböző nemzetfogalmakat, a geopolitikai, közjogi, kulturális, biológiai, történelmi, stb. meghatározásokat s arra az eredményre jut, hogy a nemzetfogalomba minél kevesebb objektív meghatározó jelet kell felvenni és elsősorban a szellemi vonatkozást kell kidomborítani. Ő ezt a meghatározást a kultúr-nemzet modern fogalmának²⁰ minősíti, amivel azonban a helyes nemzetfogalmat túlközel veszi a német népi nemzetfogalomhoz, amelyet Csekey szintén kultúr-nemzetinek nevez. Szerinte a magyarság kultúr-hivatása teljesítéséhez az ősmagyar szellemben rejlő államalkotó erő, a Szent Korona egyesítő hatalma, a magyar állameszme dunavölgyi hivatása, a szentistváni gondolat adja meg a kellő politikai és történelmi értékeket.

Természetesen nem szabad túlzásba esnünk. Ez a magyar lelkiség nem valami éteri tünet, imaginárius tényező. A magyar lelkiségnek a magyar nép kiváló faji tulajdonságai, politikai bölcsesége, államalkotó képessége vetette meg az alapját; ebből a magból fejlett, erősödött évszázadok viharai közt. Helyesen mondja Szabó Zoltán, az eugenika művelője, hogy a magyar lelkiségnek megvannak a genikus alapjai és minthogy a magyar nemzetet alkotó fajták faji szempontból elég közel rokonok, lehetővé vált e fajták egyéneinek asszimilációja is.²¹

¹⁹ Id. munka 168-208. 1.

²⁰ Id. mű 182. 1.

²¹ Szabó Zoltán: A fajegészség, fajvédelem és fajnemesítés örökléstana. Budapest, 1939.

A nemzetfogalomnak lelki és erkölcsi alapon való föl-
építése talán sokak szerint elejti a fogalomnak a régebbi
meghatározások mellett megvolt pozitív ismérveit s ezáltal
bizonytalanná válhatik. Ha azonban a kisebbségi szabály-
zatok általánosan elfogadott tétele szerint a nemzeti hova-
tartozásnak megállapítására minden öskutatás és névelem-
zés kizárásával egyedül az egyes szabadon nyilvánított el-
határozása lehet csak irányadó; ha általános elvként lett
elismerve, hogy a vitás területek sorsa szempontjából ki-
zárólag a rajta lakók népszavazás útján kifejezésre jutta-
tott rendelkezése lehet egyedül döntő: akkor ezeknek az
állásfoglalásoknak elvedül logikus következménye, hogy
a nemzethez tartozás alapja általánosságban is csak az
egyések öntudatosan nyilvánított akarata lehet sa nem-
zetet ezekben az akaratelhatározásokban nyilvánuló közös-
ség kelti tulajdonképen valóságos létre.

Az ismertetett nemzetfogalmat nem érinthetné a nem-
zetiségi kérdés megoldásának újabban ismételten hangoz-
tatott az a módja sem, amely a nemzetiségek kölcsönös ki-
cserelésében állana. Egyrészt ugyanis nem hisszük, hogy
a nemzet valaha is hajlandó legyen a régi határok mentén
fekvő ősi magyar foglaláshelyeket és kultúrközpontokat
egyszerűen feladni, másrészt a Kárpátok völgye népeinek
egymásrautaltsága ilyen kicserélés mellett sem szűnne meg.

A Szent Korona népeinek a magyar nemzet keretében
századokon át való békés együttélését természetesen rend-
kívül előmozdította az *a szabad szellem*, amely a magyar
közintézményeket mindig áthatotta. Széchenyi is méltán
utal arra, hogy a magyar alkotmány szabad szerkezete
kellemes otthont tud biztosítani a nem magyar anyanyelvű
népeknek is. Ez az alkotmány tarthatta egyedül össze a sok-
nyelvű hazát és ezt az alkotmányos szerkezetet a magyar
adta az itt élő népeknek.

Ahogy az angol nép bámulatos bölcseséggel megtalálta különleges jogi formáját az angol világbirodalomnak, a magyar népnek is sikerült olyan állambölcséletet és államszerkezetet alkotni, amely egyedül felelhetett meg a Duna-völgye sajátos viszonyainak. Az volt a magyar nép küldetése, hogy itt államot alkosson; olyan alkotmányt adjon, amely elnyomás nélkül egyesít, összeolvasztás nélkül összhangot teremt, életformát ad. Ez az életforma a magyar *alkotmány*, az együttélésnek századokon át bevált kerete, a magyar nemzetfogalom lényeges ismérve.

Gyakran visszatér az irodalomban és a politikai életben a tervezés a Duna-völgye politikai szerkezetének megoldására. Beszélnek Duna-konfederációról, Keleti Svájcra, új Hungáriáról. Feledni látszanak, hogy a kérdés megoldására a magyar alkotmányfejlődés jól bevált intézményeket képezett ki az önkormányzatban, a társországi jogállásban, az erdélyi nemzetek kapcsolatában. Nekünk nem kell külföldi példákat keresni, új utakat építeni, a magyar alkotmányt kicserélni; történelmünk mindenkor biztos útmutatás.

A magyar alkotmány a maga szabad intézményeivel évszázadokon keresztül az a kapocs volt, amely a Duna népeit összetartotta. Széchenyi szerint az alkotmányos szabadság gondolata az, amely leginkább felhevíti a magyar kebleket. József nádor szerint a magyarságot az azonos jogok és kiváltságok teszik (1843). Wesselényi szerint a népi egység kötszerét egyedül a népeknek egyenlő és rokon polgári érdekek által való egyesítése pótolhatja (1831). Vedres István a nemzeti lelket az állandó alkotmány teremtményének tartja. Szűcs Ábrahám 1843-ban írja, hogy ebben az országban kapocs az alkotmány.²² Az alkotmány tisztelete, a szabadság sze-

²² A hivatkozások *Joó Tibor* id. művének 134-154. lapjairól van nak átvéve.

retete, a jogfolytonossághoz való ragaszkodás, az erős monarchikus hajlam voltak Beksics Gusztáv szerint a magyar génusznak minden időben olyan tulajdonságai, amelyek a nemzet tagjait összetartották. Prohászka Lajos is a nyelv és a közös történeti sors mellett a jogászai éthoszt tartja a magyarság nagy összekapcsoló tényezőjének.²³ Werbőczy Hármaskönyve volt a szétdaraboltság idején is a magyarság összetartó ereje.

De természetesen nem lehet hűtlennek lenni az *önkormányzat* eszméjéhez sem. Ahogy a magyar szellem reneszánsza épp egy évszázada éket volt alkalmas verni a Szent Korona népei közé s bomlást indított útjára, éppúgy akadályozná a lelki összhang visszaállítását annak a centralisztikus politikának a folytatása, amely közéletünket mindjobban jellemzi. A centralizáció a részeknek kevés szabadságot ad, egységesít s így végeredményben csak ugyanannak a magyar imperializmusnak a hajtása, amely a magyar ellen fordította nem magyar ajkú nemzetársainkat. Ennek kockázatát pedig többet nem szabad vállalnunk.

Úgy véljük, hogy bennünket a jövőben is csak az ősi magyar nemzetfogalom irányíthat. Ha tehát a politikai nemzet és népnemzet jelszavai között kell választanunk, a választás nem vezethet más eredményre, minthogy mi ezeket a tendenciózus fogalommeghatározásokat elutasítjuk és felépítjük ennek a fogalomnak azt az igazi értelmét, amely az *egységes nemzetegyeniségben* domborodik ki. Lehet, hogy ez a meghatározás nehezen megmérhető, mégis az egyetlen, amely erkölcsi elemeken épül. Úgy véljük, hogy ha volt ilyen közös lelkeség a Nagy-Magyarország különböző területrészein, ezt a kapcsolatot az új határok sem szüntethették meg. Nemrég volt alkalmunk meggyő-

²³ A hivatkozások Csekey István id. tanulmányából valók (187-188 l.).

zódni, hogy Kárpátalja rutén népét húsz évi idegen uralom sem volt képes eltántorítani a magyar állameszméhez való hűségétől; de más elszakított területeken is sokhelyütt látjuk azt a bizonytalanságot és átmenetiséget, amely az ottani lelkeken ül és ami azt mutatja, hogy az új határok mester-ségesek s nem tudtak a szétszakított köteléknél erősebb kapcsolatot teremteni. A Szent Korona tanának népeket össz-szefogó és nemzetalakító jelentősége most — a szétdara-boltság korában — éli legerősebb próbáját; adja Isten, hogy Szent István koronájának a fénye ne halványodjék el a lelkeken és az első király bölcs politikai elgondolása a Duna-völgyének örökös programja és sorsa maradjon.

Kiadásért felelős :

Dr. Egyed István egyetemi tanár, az Országos Nemzeti Klub főtitkára.

32.757. - K. M. Egyetemi Nyomda, Budapest. (F. : Thiering Richárd.)